Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi Eylül 2016 20 (3): 985-1002

İspir Fasulyesi'nin Üretim-Piyasaya Arz Süreçlerinde Karşılaşılan Sorunlar ve Çözüm Önerileri (*)

Rabia EFEOĞLU (**)
Ahmet Fatih AYDEMİR (***)
Ömer Selçuk EMSEN (****)

Öz: *Bu çalışmanın amacı, Erzurum iline bağlı İspir ilçesinde yetiştirilen İspir kuru fasulyesinin üretim ve piyasaya arz süreçlerinde karşılaşılan sorunları belirlemek ve bu sorunlara uygun çözüm önerileri geliştirmektir. Çalışmada 2014-2015 üretim sezonunda kuru fasulye üretimi yapan ve İspir'i temsilen seçilmiş köyler baz alınarak tam sayım yöntemi ile belirlenen 188 üretici ile anket yapılmıştır. Çalışma sonuçlarına göre kuru fasulyenin üretim ve piyasa arz aşamasında modern değil, daha çok geleneksel kalındığı belirlenmiştir.*

Anahtar Kelimler: *İspir Kuru Fasulye, Üretim, Piyasaya Arz*

The Problems Faced and Solution Suggestions on Processes in Production and Marketing of Ispir Bean

Abstract: *The aim of this study is to determine the problems encountered during the production process of İspir dried beans that isproduced in İspir, a province of Erzurum, and placing it on the market, and to develop reasonable solutions for these issues. In the study, a questionnaire has been carried out with 188 producers determined by complete inventory method basing on selected villages representing İspir and producing dried beans throughout 2014-2015 production period. According to the study, results it has been found out that during the production and marketization processes of dried have been traditional rather than modern.*

Keywords: *İspir Bean, Production, Marketing*

Makale Geliş Tarihi: 06.11.2015
Makale Kabul Tarihi: 09.06.2016

---

*) Rabia Efeoğlu, İspir Fasulyesi'nin Üretim-Piyasaya Arz Süreçlerinde Karşılaşılan Sorunlar ve Çözüm Önerileri, Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum, 2015 adlı çalışmadan türetilmiştir.

**) Yüksek Lisans Öğrencisi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (e-posta: rabiaefeoglu@mynet.com)

***) Yrd. Doç. Dr. Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Uluslararası Ticaret ve Lojistik Bölümü (e-posta: aydemir@atauni.edu.tr)

****) Prof. Dr. Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İktisat Bölümü (e-posta: osemsen@hotmail.com)

I. Giriş

Adını Saka Türklerinin "Sasper Boyu"nun M.Ö. VII. yüzyıldaki fethinden sonra alan İspir, Orta Çoruh Havzasında birçok uygarlığa yurt olmuş, dağlık bir yerleşim yeridir. Zengin bir tarihi ve kültürel yapıya, doğal turistik değerlere, Karadeniz ve Karasal iklim arasında geçiş özelliği gösteren bir iklime sahip olan İspir'in toplam nüfusu 2013 yılı nüfus sayımına göre 16248, okur-yazarlık oranı %96,5'idir. Son zamanlarda yatırımlar konusunda da genel anlamda iyi gelişmeler görülen İspir'in ekonomik aktivitelerinin başında ise daha çok tarım ve hayvancılık faaliyetleri gelmektedir. Dolayısıyla ekonomisi önemli ölçüde tarıma dayalı olan İspir ilçesinin 2013 yılı verilerine göre tarım arazisi 12629,2 ha'dır. Bu tarım arazisinin 335 ha kadar alanını meyve ve sebze ürünleri oluşturmaktadır. Yerel bir marka olan kuru fasulye sebze üretimi içerisinde İspir'de en çok üretilen tarım ürünü olup, bu ürün ilçe ekonomisinde önemli bir yere sahiptir ve yetiştiricilerin önemli gelir kaynaklarından biridir. Kuru fasulye İspir'de üretilen tarım ürünleri içerisinde miktar bakımından birinci sırada yer alırken, bunda şüphesiz markalaşmanın getirdiği değerin fiyatlara yansıması etkili olmaktadır. Dolayısıyla birçok yetiştirici diğer ürünler için ayırdığı alanı fasulye ile ikame etmektedir.

Genelde tarım ürünlerinde ve özelde de fasulyede piyasa oluşumu ise diğer mallara göre farklılık gösterdiğinden, tarım ürünlerinde fiyat oluşumunun büyük ölçüde doğa koşullarına bağlı olması, fiyat dalgalanmalarını da beraberinde getirmektedir. Fiyat dalgalanmaları ise literatürde "King Kanunu", "Cobweb Teoremi", "Konjonktürel Dalgalanmalar" ve "Mevsimlik Fiyat Dalgalanmaları" şeklinde ifade edilmektedir.

Bu çalışmada tipik tarımsal fiyatlama sorunları ve doğa koşullarına bağlı üretim sorunlarını bünyesinde taşıyan, ancak marka değeri yüksek olan İspir fasulyesi yetiştiriciliğinde sorunlar ve eğilimler tespit edilmeye çalışılmıştır. Elde edilecek sonuçlardan çıkarılacak önerilerin İspir ilçesinde kuru fasulye üretimi ve piyasaya arzına ilişkin sorunların çözümüne katkıda bulunacağı düşünülmektedir.

Çalışmada İspir'de daha çok tarımsal aktivitelerin olması nedeniyle önce tarımsal ürün fiyatlarından fiyat dalgalanmalarına değinilmiş, daha sonra araştırmanın amacı ve önemi, materyal ve yöntem, literatür özetleri ile İspir fasulyesinin üretim ve piyasaya arz süreçlerinde karşılaşılan sorunlar ile çözüm önerileri üzerine uygulamalı bir araştırma yapılmıştır. Çalışmanın sonunda, araştırma bulgularından hareketle ortaya çıkan sonuçlar ve çözüm önerileri sunulmuştur.

II. Kavramsal Çerçeve

"*Tarım ürünlerinde piyasa oluşumunun özellikleri diğer mallara göre önemli farklılıklar göstermektedir. Tarım ürünlerinde fiyat oluşumu; tarımsal ürünlerin iklimsel etkilere açık olması, üretim süresinin uzun olması, arazi miktarının sabit ve sınırlılığı, sermaye birikiminin yetersizliği gibi etkenlere bağlıdır. Bu faktörlerin olumsuz etkileri ile üretimde, fiyatlarda ve gelirlerde büyük belirsizlikler ve dalgalanmalar görülmektedir. Ayrıca ortaya çıkan istikrarsızlığın diğer sektörlere göre daha şiddetli*

olması ve dışa bağımlılığa karşı bir önlem olarak tarım sektörünün devlet tarafından desteklenmesi gerekmektedir" (İnce, 2007: 18).

Piyasa koşullarında tarım ürünlerinde fiyatlar diğer ürünlere göre daha fazla dalgalanma göstermektedir. Zira tarım ürünlerinin hem arz ve hem de talep esneklikleri düşük olduğundan arz ve talepteki küçük değişiklikler, bu malların fiyatlarında büyük oranlarda dalgalanmalara neden olur. Tersine, tarım ürünleri fiyatlarındaki büyük değişiklikler de tarım ürünlerinin üretim ve tüketim miktarlarında küçük değişikliklere yol açar (Koç, 2004: 14).

Fiyat dalgalanmalarından "Bolluk Paradoksu" da denilen King Kanunu, tarımcıların iyi hava koşulları sonucu üretimin bol olduğu yıllarda satış gelirlerinin azalmasını ifade eder (Dinler, 1998: 91). Dolayısıyla tarımcıların kötü hava koşulları sonucu üretimin kıt olduğu yıllarda da satış gelirlerinin artması söz konusudur. Bazı yıllar hava koşullarının çok kötü gitmesi rekolteyi normal ürün yılının altına düşürürken, bazı yıllarda hava koşullarının çok iyi gitmesi rekolteyi normal ürün yılının üstüne çıkarmaktadır. Rekoltenin normal ürün yılının üzerinde (altında) olması, arzın artmasına (azalmasına) neden olmaktadır. Arzın artışı (azalışı) fiyatların düşmesine (yükselmesine) yol açmaktadır. Tarımsal ürünlerin hem arzı hem de talebi esnek olmadığından küçük bir arz değişmesi tarımsal ürün fiyatlarında çok büyük değişmelere neden olur bu da tarımcıların gelirlerini değiştirir. Bunu ilk defa Gregory King açıkladığından bu olaya **King Kanunu** adı verilmektedir (Dinler, 2000: 256). Özetle King Kanununa göre ürünün bol olduğu yıllarda fiyatın düşmesi sonucu gelirin azalması, ürünün az olduğu yıllarda fiyatın yükselmesi sonucu gelirin artması söz konusudur.

Fiyat dalgalanmalarından "*Cobweb Teoremi (Örümcek Ağı Teoremi) ise, arz ve talebin zaman içindeki değişme hızlarının birbirine eşit olmadığı gözleminden hareket eder"* (Filiz, 1983: 10). Üretimi yıllık olarak yapılan tarımsal ürün fiyatlarındaki devresel dalgalanmalar, üreticiler tarafından yapılan üretim arzının bir üretim dönemi öncesindeki fiyatların esas alınarak yapılmasından kaynaklanmaktadır. Tarımsal işletmelerin her yıl topraklarının ne kadarını hangi ürünlerin üretimine ayıracaklarına karar verirken, bir yıl önceki piyasa fiyatlarını göz önüne almaları sonucu tarımsal ürün fiyatlarının yıllık dalgalanmalarını açıklayan şekiller bir örümcek ağını anımsatmakta ve bu olayı açıklayan teoreme de **Örümcek Ağı Teoremi** ya da **Cobweb Teoremi** adı verilmektedir. Dönemler arasındaki fiyat hareketleri, arz ve talep eğrilerinin durumlarına göre; sürekli bir dalgalanma, dengeye yönelen dalgalanma ya da dengeden uzaklaşan dalgalanma şeklinde olabilir. Sürekli dalgalanma durumunda; **"***eğer arz ve talep eğrilerinin eğimi birbirine eşitse, fiyat ve miktarlardaki dalgalanma dönemden döneme aynı oranda değişerek sürüp gidecektir*." Dengeye yönelik dalgalanma durumunda; *"eğer bir tarımsal ürünün talep eğrisi arz eğrisine oranla daha yatıksa (eğimi azsa) ve cari fiyat herhangi bir nedenle denge fiyatından ayrılırsa söz konusu malın fiyatı yıllar boyu giderek dengeye yönelen bir şekilde dalgalanacaktır."* Dengeden uzaklaşan dalgalanma durumunda; "*Eğer bir malın talep eğrisinin eğimi arz eğrisinin eğiminden daha büyükse, söz konusu malın talebinde ortaya çıkan herhangi bir artış, üretim dönemlerine paralel*

olarak piyasa fiyatlarının giderek dengeden uzaklaşan bir şekilde dalgalanmasına neden olacaktır" (Dinler, 1998: 92-94).

Diğer taraftan fiyat dalgalanmalarından bir diğeri olan Konjonktürel Dalgalanmalarda tarım ürünlerinin fiyatları tarım dışı malların fiyatlarına göre konjonktür hareketinden daha fazla etkilenmektedir (İnce, 2007: 21). Yani konjonktürün yükseliş safhasında tarımsal ürün fiyatları diğer ürün fiyatlarından daha hızlı yükselmekte, konjonktürün düşüş safhasında ise tarımsal ürün fiyatları diğer ürün fiyatlarından daha önce düşmektedir (Dinler, 2000: 261).

Son olarak fiyat dalgalanmalarından Mevsimlik Fiyat Dalgalanmalarında ise; tarımsal ürünler, mevsimlere bağlı olarak yılda birkaç kez hasat edilebilmektedir. Hasat aylarında üretim miktarı çok fazla iken, fiyatlar düşmekte; üretim azaldıkça, fiyatlar yükselmektedir (Orhan, 1999: 14-15).

III. Literatür Özeti

Genelde tarımsal ürünlerde ve özelde de fasulye üretiminde/arzında yaşanan sorunların belirlenmesi amacını güden bu çalışma, Türkiye'de farklı tarımsal ürünler üzerine yapılan çalışmaları dikkate alacak şekilde kurgulanmaya çalışılmıştır. Bu çerçevede değişik tarih, bölge ve ürünler üzerine yapılmış çalışmalara ilişkin özet bilgiler aşağıda verilmiştir.

Tablo 1. Literatür Özetleri

Yazar (Yıl)	Yöntem	Uygulama	Elde Edilen Bulgular
Esengün (1993)	Anket	Tanımlayıcı İstatistik	Tokat ili meyve üretiminde gerek üretim aşamasında, gerekse pazarlamada birçok sorun olduğu, bu sorunların il meyveciliğini ve meyve üreticilerini olumsuz yönde etkilediği ortaya çıkmıştır.
Gündüz ve Akay (2003)	Anket	Tanımlayıcı İstatistik	Malatya'da kayısıcılığın üretim ve pazarlama sorunları ortaya konularak etkili bir pazar sisteminin olmadığı belirlenmiştir. Üretim ve pazarlamaya yönelik çalışmalarla üretici gelirlerinin arttırılabileceği sonucuna varılmıştır.
Şahin ve Konak (2004)	Anket	Tanımlayıcı İstatistik	Aydın ilinde kuru incir üreticileri ve kuru incir ihracat eden firmalar ele alınarak, bu üretici ve firmaların üretim ve pazarlama problemleri ortaya konulmuş ve bu sorunların çözümüne yönelik öneriler sunulmuştur.
Dere (2006)	Anket	Tanımlayıcı İstatistik ve ANOVA	Sultandağı'nda kiraz pazarlamasında önemli sorunlar tespit edilmiş ve bu sorunların çözümünde ilçedeki kurumların ve yetiştiricilerin yetersiz kaldıkları ortaya çıkmıştır.

Tüfekci ve Tüfekci (2006)	Anket	Tanımlayıcı İstatistik	Buldan'da üzüm üreticisinin pazarlama sürecinde karşılaştığı sorunları ele alarak bunların çözümüne yönelik öneriler geliştirilmiştir.
Yulafcı ve Cinemre (2007)	Anket	Tanımlayıcı İstatistik	Çarşamba ovası üzerine yapılan araştırmada üreticilerin fiyat tespitinde oranın düşük olduğu, üreticilerin ürünlerini pazarladıkları ilçe ve semt pazarlarında en önemli şikâyet konusunun yer darlığı olduğu, ayrıca kapalı alan ve sergi yeri gibi altyapı eksikliklerinin bulunduğu ortaya çıkmıştır.
Gelibolu (2009)	Anket	Tanımlayıcı İstatistik	Çalışma kaşar peyniri işletmelerinin Kars ili ekonomisi için vazgeçilmez bir sektör olmasına rağmen, gerekli markalaşma ve katma değer yaratma süreçlerini doğru yönetemediğini göstermiştir.
Ok (2009)	Anket	Tanımlayıcı İstatistik	Araştırma yapılan Tokat ilinde sırık domates üreticilerinin, üretim ve pazarlama konularında birçok sorunlarının olduğu, teknik bilgi açısından eksiklikleri bulunduğu, özellikle pazarlamada örgütlenme yetersizliği olduğu ve mevcut örgütlerin yeterli güce sahip olmamaları nedeniyle üreticiler tamamen alıcılara bağlı kaldıkları ortaya çıkmıştır.
Sıray ve Akçay (2010)	Anket	Tanımlayıcı İstatistik	Giresun ili Merkez ilçede fındık yetiştiren işletmelerin ekonomik analizi yapılmış, üretim ve pazarlama sorunlarının tespiti ortaya konularak, üretimde en önemli sorunun girdilerin pahalı olması, pazarlamada ise serbest piyasada ürün fiyatının düşüklüğü sonucuna varılmıştır.
Yalçın ve Kızıltan (2010)	Anket	Tanımlayıcı İstatistik	Türkiye'de fındık sektöründe üreticilerin sorunlarını Samsun ilinde bir uygulama ile ele alınarak, tekelci konumda olunan fındık sektörünün hem bölge hem de ülke ekonomisine sağlayacağı ekonomik katkıların artırılabileceği ortaya çıkmıştır.
Kan (2011)	Anket	Tanımlayıcı İstatistik	Akşehir'de yapılan değerlendirmeler sonucunda, bölge ekonomisi açısından önemli olan kirazın görüşülen işletmelerin birincil gelir kaynağını oluşturduğu belirlenmiştir.
Özbek (2013)	Anket	Tanımlayıcı İstatistik	Amasya/Suluova kirazının dış pazarda rekabet edecek bir konumda olduğu, üreticilerin kiraz yetiştirme konusunda yeterli birikime sahip oldukları ortaya çıkmıştır.

Gözener, Kaya ve Sayılı (2014)	Anket	Tanımlayıcı İstatistik	Erzincan/Üzümlü'de yapılan araştırmanın sonucunda üreticiler arasında örgütlenmenin olmaması ve ürünün muhafazasının zor olması, işletmelerin pazarlama aşamasında karşılaştığı en önemli sorunlardır.
Köksal (2014)	Anket	Tanımlayıcı İstatistik	Burdur ceviz ezmesi üzerine yapılan çalışmadan elde edilen bulgular KOBİ'lerin genel pazarlama sorunları ile benzerlikler göstermektedir.

Esengün (1993), Tokat ilinde yoğun olarak üretimi yapılan bazı meyvelerin; Yulafcı ve Cinemre (2007), Çarşamba Ovasında üretilen yaş meyve ve sebzelerin üretim ve pazarlama problemlerini ortaya koyarak bu problemlerin çözümü konusunda öneriler geliştirilmiştir.

Gündüz ve Akay (2003), Malatya ili Merkez ilçede kayısı yetiştiriciliği yapan tarım işletmelerinin; Şahin ve Konak (2004), Aydın ilinde kuru incir üreticiliğinde yetiştiricilerin; Ok (2009), sırık domatesin Tokat ekonomisine katkısı, önemi, üreticilerin üretim ve pazarlamada karşılaştıkları sorunlar ile bu sorunlara çözüm önerileri ortaya koymaya çalışmışlardır.

Dere (2006), Sultandağı Kirazı; Kan (2011), Akşehir Kirazı; Özbek (2013), Amasya ili Suluova Kirazı üzerine yaptıkları çalışmada kiraz üretimi ve pazarlama sorunlarını incelemişlerdir.

Tüfekci ve Tüfekci (2006), Buldan ve çevresindeki üzüm üretimi; Gözener vd. (2014), Erzincan/Üzümlü'de yetiştirilen üzüm üretimi, pazarlama durumu ve sorunlarını incelemişlerdir.

Gelibolu (2009) tarafından yapılan çalışmada Kars ilindeki kaşar peyniri işletmelerinin pazardaki mevcut durumları ile pazarlama sorunları incelenmiş ve çözüm önerileri verilmiştir.

Sıray ve Akçay (2010), Giresun ili Merkez ilçede fındık yetiştiren işletmelerin; Yalçın ve Kızıltan (2010), Samsun'da fındık sektöründe üreticilerin üretim ve pazarlama sorunlarını ortaya koymuşlardır.

Köksal (2014) yaptığı çalışmada, yöresel ürünlerin ulusal pazarlara açılmasında karşılaşılan temel sorunlar ve bu sorunlara getirilebilecek çözüm önerilerini 'Burdur ceviz ezmesi' örneği üzerinden ele almaktadır. Elde edilen bulgular, KOBİ'lerin genel pazarlama sorunları ile benzerlikler göstermektedir.

İspir fasulyesine ilişkin olarak yapılması planlanan bu çalışmanın teorik tabanını yukarıda literatür özetleri verilen çalışmalar oluşturmaktadır. Bu çalışmaların temel özelliği yerel nitelik taşıyan, ancak nispi olarak tanınırlığı yüksek ürünlerin ulusal/uluslararası pazarlara sunumunun önündeki temel sorunların başında üretim, stoklama, piyasaya ulaştırma ve fiyatlardaki istikrarsızlıklar gelmektedir.

IV. Materyal ve Yöntem

Çalışma Erzurum iline bağlı İspir ilçesinde yetiştirilen İspir Kuru Fasulyesi'nin üretim ve piyasaya arz sürecinde karşılaşılan sorunları belirlemek ve bu sorunlara uygun çözüm önerileri geliştirmek amacı ile yapılmaktadır.

Bölgede kuru fasulyenin üretim ve piyasaya arz süreci, bu aşamalarda karşılaşılan sorunlar ve çözüm önerilerine ilişkin herhangi bir bilimsel araştırmaya rastlanılmamıştır. Konu bu açıdan irdelendiğinde araştırmanın orijinallik arz ettiği söylenebilir.

Ayrıca çalışmada, İspir Kuru Fasulyesi'nde üretimden markalaşmaya kadar yaşanılan sorunlar belirlenmekte ve yerel kalkınma argümanı olarak İspir Kuru Fasulyesi'nin daha etkin bir rol oynaması için çözüm önerileri sunulmakta, böylece kırsal kalkınma literatürüne katkı sağlanacağı düşünülmektedir.

Araştırmanın ana materyalini Erzurum ili İspir ilçesinde kuru fasulye yetiştiren üreticiler ile yapılan anketlerden elde edilen birincil nitelikteki veriler oluşturmuştur.

Anket uygulanacak örnek hacminin belirlenmesinde öncelikle Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı Erzurum-İspir İlçe Tarım Müdürlüğü kayıtları incelenmiş ve fasulye üretiminde İspir'i temsil edeceği düşünülen köyler (Çiçekli, Köprüköy, Numanpaşa, Öztoprak, Petekli, Tekpınar, Duruköy, Madenköprübaşı) seçilmiştir. Bu kapsamda Tarım Bilgi Sistemi'ne kayıtlı olan 188 üretici ile tam sayım yöntemine göre anket gerçekleştirilmiştir.

Anketler 13 Nisan-13 Mayıs 2015 tarihleri arasında üreticilerin mahallelerinde yüz yüze görüşmek suretiyle bizzat araştırmacı tarafından gerçekleştirilmiştir.

Anket soruları kodlanarak bilgisayar ortamına aktarılmıştır. Üreticilerden elde edilen birincil veriler bilgisayar ortamında SPSS 13.0 programı kullanılarak analiz edilmiş ve uygun çizelgeler haline getirilerek yorumlanmıştır.

V. Araştırma Bulguları

Bu bölüm iki alt kısımdan oluşturulmuştur. Birinci kısımda İspir'de son dönemde fasulye plantasyonu ve verimliliğine temas edilmiştir. İkinci kısımda ise İspir ilçesinde saha araştırması sonucunda elde edilen veriler çerçevesinde fasulye yetiştiriciliğine ilişkin betimleyici istatistikler verilerek, buna ilaveten fasulye yetiştiricilerinin demografik özellikleri, fasulye yetiştiriciliği sırasında karşılaşılan problemler ve fasulyenin pazarlamasında karşılaşılan sorunlara değinilmiştir. Ayrıca karşılaşılan temel sorunlara çözüm perspektifinde bilinç düzeyinin etkileri araştırma kapsamında ele alınmıştır.

1. İspir İlçesinde Fasulye Yetiştiriciliği

İspir Kuru Fasulyesi yöre arazisinin dağlık olması ve makineli tarımın yaygın olmaması nedeniyle çok zor şartlar altında üretilmektedir.

İspir fasulyesine ilişkin kısıtlı da olsa son birkaç yıla ait ekim-verim ilişkileri incelendiğinde; hem ekim alanı hem de rekoltenin arttığı gözlenmektedir. Burada ilginç olan husus, arz artışının fiyatı baskılamadığı gibi bir durumun varlığıdır.

Tablo 2. Yıllık Kuru Fasulye Ekim Alanı ve Ortalama Verim

Yıl	Fasulye Ekim Alanı (da)	Yıllık Ortalama Verim (kg)	Fasulye Ortalama Fiyat (TL)
2009	1670	334000	8,00
2011	1926	385200	9,00
2013	2037	407400	13,00
2014	3000	660000	16,00

2. Fasulye Yetiştiricilerinin Demografik Özellikleri, Fasulye Yetiştiriciliği Sırasında Karşılaşılan Problemler ve Fasulyenin Pazarlamasında Karşılaşılan Sorunlara İlişkin Araştırma Bulguları

Bu bölümde tanımlayıcı istatistikler verildikten sonra ANOVA analizi sonucunda elde edilen bulgular tartışılacaktır.

Tablo 3. Tanımlayıcı İstatistikler

Değişken	Sayı	Yüzde	Değişken	Sayı	Yüzde
Cinsiyet			**Fasulye yetiştiriciliğinde karşılaşılan sorunlar**		
Erkek	55	29,3	İlaç ve gübre temini	76	40,4
Kadın	133	70,7	Zirai mücadele konusunda yetersiz bilgi	56	29,8
Yaş Seviyeleri			Fasulye yetiştiriciliği konusunda yetersiz teknik bilgi	7	3,8
25-34	3	1,6	İşçilik masrafları	80	42,6
35-44	36	19,1	Teknik araç yetersizliği	70	37,2
45-54	63	33,5	Sulama maliyetleri	168	89,3
55 ve üstü	86	45,7	**Fiyat Seviyeleri**		
Eğitim Düzeyi			Düşük	11	5,9
Okuryazar değil	68	36,2	Normal	137	72,9
İlköğretim	110	58,5	Yüksek	40	21,3
Lise	5	2,7	**Fiyat oluşumu**		
Üniversite	5	2,7	Firmalarla anlaşarak fiyat oluşturuyoruz	176	93,6
Meslek			Firmalar fiyatı kendileri belirliyorlar	2	1,1

Çiftçi	40	21,3	Fasulyenin fiyatı miktara bağlı olarak değişiyor	10	5,3
Ev hanımı	132	70,2	**Satış şekilleri**		
Esnaf	2	1,1	Peşin satış	180	95,7
Memur	3	1,6	Bir kısmı vadeli bir kısmı peşin satıyorum	5	2,7
Emekli	11	5,9	Şartlara göre değişiyor	3	1,6
Gelir			**Bağlı bulunduğu herhangi bir komisyoncu veya aracı firma?**		
Asgari ücret	65	34,6	Evet		
891-1500 TL	92	48,9	Hayır	188	100
1501-2500 TL	22	11,7	**Fasulye yetiştirirken maliyet hesabı yapıyor musunuz?**		
2501-3500 TL	8	4,3	Evet	70	37,2
3501 ve üzeri	1	0,5	Hayır	118	62,8
Ailedeki kişi sayısı			**Fasulye yetiştiriciliğiyle ilgili herhangi bir organizasyona üye misiniz?**		
2 ve altı	32	17,0	Evet		
3-5	107	56,9	Hayır	188	100
6-8	47	25,0	**Fasulyenizi satarken diğer yetiştiricilerle ortak hareket ediyor musunuz?**		
9 ve üstü	2	1,1	Evet	31	16,5
Fasulye bahçe büyüklüğü			Hayır	157	83,5
4 ve altı	147	78,2	**Temel geçim kaynağınız fasulye yetiştiriciliği midir yoksa ek iş olarak mı yapıyorsunuz?**		
5-14	31	16,5	Evet	18	9,6
15-24	4	2,1	Hayır	170	90,4
25 ve üstü	6	3,2	**Ek iş olarak yapıyorsanız asıl yaptığınız iş fasulyeyi daha iyi yetiştirmenizi aksatıyor mu?**		
En son yapılan üretim			Evet	9	4,8
1000 ve altı	170	90,4	Hayır	161	85,6
1001-3000	14	7,4	**Zorluk çekme**		
3001-5000	1	0,5	Yetiştirirken daha fazla zorluk çekiyorum	177	94,1
5001 ve üstü	3	1,6	Satarken daha fazla zorlanıyorum	11	5,9
Satış zamanı			**Fasulye üretimini geliştirme yolları**		
Hasat sonrası	188	100	Resmi ve yarı resmi kurumlardan bilgi alırım	5	2,7
Yöntemler			Gübre ve ilaç kullanımına dikkat ederim	145	77,1

Fasulyemi en az zarar görecek şekilde toplarım	158	84,0	Bilimsel çalışmalar yapan enstitülerden yardım alırım	2	1,1
Kalibrasyon işlemini çok dikkatli bir şekilde yaparım	10	5,3	Tecrübeli fasulye yetiştiricilerinden bilgi alırım	36	19,1
Değişik pazarlara numune götürür müşteri ararım	20	10,6	**Fasulyenin tanıtımı**		
Kurumlar			Alıcı firmaları bahçeme götürüyorum	141	75,0
Kooperatiflerden	1	0,5	Fasulye numunelerini farklı pazarlara götürüyorum	43	22,9
İlçe tarım müdürlüğünden	1	0,5	Fasulyemin tanıtımını yapmadan komisyoncuya satıyorum	4	2,1
Diğer yetiştiricilerden	30	16,0	**Finansman alınan yerler**		
Fasulye pazarını kendim araştırıyorum	156	83,0	Kredi kullanmıyorum	187	99,5
			Başkalarından borç alıyorum	1	0,5

Fasulye yetiştiricilerinin fasulye yetiştiriciliği sırasında karşılaştıkları en önemli problem, ilçede su potansiyelleri yetersizliğinden ve suyun uzak yerlerden gelmesinden dolayı sulama (%89,3)'dır. İkinci önemli problem, işçilik masrafları (%42,6) olup üreticilerin büyük çoğunluğu kendileri, eşleri ve çocukları ile işi yaptığından emek maliyeti açısından aşırı bir masraf söz konusu olmamaktadır. Üçüncü önemli problem ise ilaç ve gübre temini (%40,4)'dir.

Fasulye yetiştiricileri genel olarak fasulye fiyatlarından memnun iken, buna rağmen fiyatı anlaşarak belirlemektedirler ki, burada fasulye yetiştiricilerinin birlikte hareket edememesi etkili olmaktadır. Fiyatın düşük olduğunu düşünenler bunu çektikleri zahmete bağlarken, yüksek olduğunu düşünenler alıcıların alabilme güçlerine bağlamaktadır.

Fasulye yetiştiricilerinin büyük çoğunluğu (%95,7) peşin satış şeklini tercih ettiğinden, fasulye bedellerinin alınamaması konusunda herhangi bir problem yaşanmamaktadır. Fasulye yetiştiricilerinin tamamı hem herhangi bir komisyoncu veya aracıya bağlı değil hem de ilçede tarım kredi kooperatifi ve ziraat odası olmasına rağmen, üreticilerin hiçbiri bu organizasyonlara üye değildir. Ayrıca %83,5'i diğer yetiştiricilerle ortak hareket etmemekte, %62,8'i de maliyet hesabı yapmamaktadır.

Yetiştiricilerin %94,1'i fasulyeyi yetiştirmenin satmaktan daha zor olduğunu belirtmişlerdir. Satarken daha fazla zorluk çektiklerini ifade edenler ise; buna sebep olarak fasulyenin çok pahalı olması ve dışarıdaki fasulyelerin İspir fasulyesi adıyla daha ucuza satılması sonucu insanların İspir'deki fasulyeyi pahalı bulup almamasını ileri sürmüşlerdir.

Yetiştiricilerin fasulyeyi daha iyi şartlarda satabilmek için çoğunluğunun (%84,0) fasulyeyi en az zarar görecek şekilde toplayıp ayıkladıkları ortaya çıkmıştır. Yetiştiriciler bunu; güneş görmeyecek, sopayla vurulmayacak, elle tek tek seçilecek ki, fasulye kırılmasın şeklinde ifade etmektedirler. Fasulye yetiştiricilerinin %77,1'i fasulye üretimlerini geliştirmek için gübre ve ilaç kullanımına dikkat etme yolunu tercih ettikleri ve ilaveten resmi ve yarı resmi kurumlardan bilgi alma yolu ile bilimsel çalışmalar yapan enstitülerden yardım almadıklarını beyan etmişlerdir. Bu da ilçede fasulye yetiştiriciliğine adı geçen kurumlar tarafından fazla önem verilmediğini ve/veya koordinasyon eksikliğinin bulunduğunu beyan etmişlerdir.

Fasulye yetiştiricilerinin %75'i fasulyelerinin tanıtımını alıcıları bahçelerine götürerek yapmaktadır. Alıcıların bahçeye gelip bakmalarını; başka üreticilerin diğer yerlerin fasulyesini İspir fasulyesi adında sattığını ve hatta İspirli üreticilerin de dışarıdan fasulye getirip İspir fasulyesi adında satmalarına bağlamaktadırlar. Yetiştiricilerin büyük çoğunluğu (%83) fasulye pazarını kendileri araştırmakta; herhangi bir kurumdan bilgi almamaktadır.

Yetiştiricilerin %99,5'i kredi kullanmamakta, %0,5'i ise başkalarından borç almaktadır. Kredi kullanmamalarını, çoğunluk fazla dönüm ekmemelerine bağlamaktadırlar.

Kuru fasulye üretiminde karşılaşılan sorunlar beş ana gurupta deneklere yöneltilmiş ve alınan cevaplar beşli likert ölçeği ile aşağıdaki tabloda özet olarak sunulmuştur.

Tablo 4. Likertli İfadelere ilişkin Sorunlar

Anketteki İfade	**Ortalama**	**Standart Sapma**
Fiyata Dair Sorunlar		
Fasulye yetiştiricileri birlikte hareket edebilseler fasulyelerini daha yüksek fiyattan satabilirler.	1,7606	0,83451
Fasulye farklı pazarlara tanıtılabilse daha yüksek fiyata satılabilir.	1,6117	0,74091
Fasulye bedellerini alırken zorluk çekiyorum.	4,7181	0,90175

İspir fasulyesi kalitesine oranla daha ucuza satılıyor.	3,7926	1,27273
Fasulyenin satış fiyatı belirlenirken yetiştiricilerin hiçbir şekilde etkisi olmuyor.	3,0691	1,42195
Tanıtıma Dair Sorunlar		
İspir fasulyesi ulusal ve uluslar arası pazarlarda "İspir Fasulyesi" adıyla tanınmaktadır.	1,1064	0,53674
İspir fasulyesinin ulusal ve uluslar arası pazarlara tanıtım çalışmaları yeterli düzeyde değildir.	2,8564	1,57372
İlçede düzenlenen fasulye festivalleri fasulyenin tanıtımına katkı sağlıyor.	1,3777	0,86583
Kurumlara ve Eğitime Dair Sorunlar		
İspir'de faaliyet gösteren resmi ve yarı resmi yetiştirici organizasyonları fasulyenin pazarlanması için etkin çalışmalar yapıyorlar.	4,8298	0,61424
İlçede gerçekleşen eğitim programlarını takip ediyorum ve bu programlara katılıyorum.	4,9362	0,36734
Örgütlenmeye Dair Sorunlar		
Yetiştiriciler arasında güven ortamı tesis edilemediğinden dolayı, yetiştiriciler birlikte hareket etmiyorlar.	3,6543	1,20721
Devlet kurumlarının desteği olmadan ilçede tüm yetiştiricilerin birlikte hareket edeceği satış organizasyonu oluşturulamaz.	3,4415	1,14312
Fasulye yetiştiricilerinin gelecekte örgütlü hareket edeceklerine inanıyorum.	3,4947	1,16315
Geliştirmeye Dair Sorunlar		

Fasulye yetiştiriciliğiyle ilgili yeterli teknik bilgi ve beceriye sahibim.	1,6915	0,77427
Fasulye pazarlamasının geliştirilmesiyle ilgili her türlü çalışmaya gerekli desteği vermeye hazırım.	1,0213	0,14469

Araştırma bulguları içerisinde genel anlamda büyük bir fiyat sorununa rastlanmamıştır. Çünkü fasulye üreticileri birlikte hareket etmeleri ve fasulyenin farklı pazarlara tanıtılması durumunda fasulyelerini daha yüksek fiyattan satabilecekleri, yetiştiricilerin fasulye bedellerini alırken zorluk çekmediği, İspir fasulyesi kalitesine oranla daha ucuza satılması ve fasulyenin satış fiyatı belirlenirken yetiştiricilerin hiçbir şekilde etkisi olmaması gibi konularda sorunların olmadığı ortaya çıkmıştır.

Tanıtıma dair olarak da büyük sorunlar bulunmamakla birlikte İspir fasulyesinin ulusal ve uluslararası pazarlara tanıtım çalışmalarının yeterli düzeyde olmadığı ortaya çıkmıştır.

Çalışmada kurumlara ve eğitime dair büyük sorunların olduğu, İspir'de faaliyet gösteren resmi ve yarı resmi yetiştirici organizasyonlarının fasulyenin pazarlanması için etkin çalışmalar yapmadıkları, ayrıca yetiştiricilerin ilçede gerçekleşen eğitim programlarını takip edip ve bu programlara katılmadıkları ortaya çıkmıştır.

Örgütlenmeye dair yetiştiriciler arasında güven problemi ve devlet kurumlarının desteği gibi konularda sorunlarının olmadığı; ancak fasulye yetiştiricilerinin gelecekte örgütlü hareket edeceklerine inanmadıkları ortaya çıkmıştır.

Yetiştiriciler fasulye yetiştiriciliğiyle ilgili yeterli teknik bilgi ve beceriye sahip olduğu, fasulye pazarlamasının geliştirilmesiyle ilgili her türlü çalışmaya gerekli desteği vermeye hazır oldukları görülmektedir.

Eğitim-maliyet tutma, eğitim-pazarlama araştırması ile gelir-üretim için finansman arayışı arasında ilişkiler inceleme konusu yapılmış ve buna ilişkin bulgular aşağıda Anova tablosunda verilmiştir.

Tablo 5. Anova Tablosu

	Kareler Toplamı	**Serbestlik Derecesi**	**Kare Ortalaması**	**F Değeri**	**Anlamlılık Seviyesi**
Maliyet Hesapları Yapma Davranışlarının Eğitim Seviyelerine Göre İncelenmesi					
Guruplar arası	2,783	3	0,928	4,147	0,007
Guruplar içinde	41,153	184	0,224		
Fasulye Pazarı İle İlgili Bilgilere Ulaşma Şeklinin Eğitim Seviyelerine Göre İncelenmesi					
Guruplar arası	12,832	3	4,277	6,751	0,000

Guruplar içinde	116,572	184	0,634		
Yetiştiricilerin Gerekli Finansmanı Nereden Temin Ettiklerinin Gelir Düzeylerine Göre İncelenmesi					
Guruplar arası	2,992	4	0,748	6,258	0,000
Guruplar içinde	21,875	183	0,120		

Eğitim-maliyet ANOVA analiz sonucuna göre anlamlılık düzeyi 0,007 çıkmıştır. Bu durumda fasulye yetiştiricilerinin fasulye maliyetlerini hesaplama davranışları tüm yetiştiricilerin eğitim seviyelerine göre farklılık arz etmektedir. Eğitim-fasulye pazarı bilgileri ANOVA analiz sonucuna göre anlamlılık düzeyi 0,0 çıkmış fasulye yetiştiricilerinin fasulye pazarı ile ilgili bilgilere ulaşma şeklinin tüm yetiştiricilerin eğitim seviyelerine göre farklılık arz ettiği görülmüştür. Yapılan gelir-finansman ANOVA analiz sonucuna göre de anlamlılık düzeyi 0,0 çıkmıştır. Yetiştiricilerin gerekli finansmanı nereden temin ettikleri gelir düzeylerine göre farklılık arz etmektedir sonucu elde edilmiştir.

VI. Sonuç

İspir ilçesinde İspir fasulyesinin üretim ve piyasaya arz sürecinde karşılaşılan sorunlar ve bu sorunlara çözüm önerileri ortaya konulması amaçlanmıştır. Kuru fasulyenin üretim ve piyasaya arz aşamasında tespit edilen bulgular, sorunlar ve bu sorunların çözümüne yönelik yapılabilecek öneriler şu şekilde sıralanabilir:

- Yörede kuru fasulyenin üretiminde erkeklerden ziyade, kadınların emeğinin daha fazla olduğu görülmüştür.
- Üretimin çok zor olması, çok emek ve tecrübe istemesi, gençlerin tarımla uğraşmak istememesi, bu işi yapan genç nüfusun az olmasına neden olmaktadır. Ayrıca fasulye yetiştiriciliği bir tür emekli aktivitesi gibi gözükmektedir.
- Eğitim seviyesinin düşüklüğü, üreticilerin üretimde ve piyasaya arz sürecinde modern tekniklerin öğrenilmesi ve üreticilerin iyi gelir sağlamaları açısından olumsuz bir durum ortaya çıkarmaktadır. Bu sorunun izole edilmesi için eğitim faaliyetlerine ağırlık verilmesi gerektiği söylenebilir.
- Üreticiler son yıllarda bahçelerinin bir kısmını söküp ekonomik getirisi daha fazla olan fasulye ekmeye başlamışlardır. Ancak, bu durumun daha çok küçük işletmelerin yaygınlaşmasına yol açmıştır. Arazi engebelidir; dolayısıyla taraçalama vb. yöntemler ile ekilebilir alanlar yaratılabilir ve böylece üretim için yeni alanlar oluşturulabilir.
- İlçede dekara verim düşüktür. Kuru fasulye üretiminden bir dekardan alınması gereken verim ortalama 200 kg olması gerektiğinden, verim düşüklüğünün sebebi üniversite, ilçe tarım müdürlüğü ve araştırma kurumlarınca araştırmaya değer bir konu olduğu açıktır.

- Sulama sorunu için bölgede daha bilimsel ölçekte damlama sulama sistemi yaygınlaştırılmalı, sulama şebekelerinin performansı yükseltilmeli ve etkin su kullanımı sağlanmalıdır. Bunun için de çiftçilerin bilgilendirilmesi ve eğitim çalışmalarına öncelik verilmesi gerekir. Ancak, işletmelerin küçük olması, gelir düzeyinin yetersizliği, eğitim seviyesinin düşüklüğü ile daha çok yaşlı kadınların üretim faaliyetinde bulunması gibi unsurlar dikkate alındığında, radikal değişim gerçekleşmedikçe, belirtilen sorunların aşılamayacağı dikkat çekmektedir. Üreticilere gübre konusunda destekleme yapılarak masrafları düşürülmeye çalışılmalıdır.
- Üreticilerin örgütlenememeleri sonucunda fiyat anlaşarak belirlenmekte, dolayısıyla örgütlenme yoluna gidilerek pazarlama konusunda aktif rol oynamalarının daha doyurucu bir fiyatlama sağlayacağı açıktır.
- Üreticiler, ürünlerin üretim ve pazarlanması için örgütleri desteklemeleri gerekir. Risk ve belirsizlikler sonucu sıkıntıların yaşanmaması ve sorunların azaltılması için üretici birlikleri kurularak bu şekilde üretim yapılmalıdır. Herhangi bir çiftçi organizasyonuna üye olmayan ve ortak hareket etmeyen yöre üreticisinin ivedilikle örgütlenmeye gitmesi gerekir.
- Üreticilerin daha sağlıklı üretim ve satış yapabilmesi için her birinin maliyet hesabı yapması gerektiği ihmal edilmemelidir.
- Tanıtım çalışmalarına daha fazla ağırlık verilerek festival ve fuar organizasyonlarına daha çok katılım sağlanmalıdır. İlçede düzenlenen fasulye festivalleri daha planlı ve programlı olarak düzenlenmelidir.
- Fasulye yetiştiriciliğiyle ilgili gerekli çalışmalar yapılarak üreticiler tarımsal teknoloji ve girdi kullanımı konusunda bilgilendirilmelidir.
- Eğitim programlarına katılım üretim faaliyetlerini kolaylaştırarak üretimin daha sağlıklı yapılmasını sağlayacaktır.
- Geleneksel yöntemlerle üretim yapıldığından, tarımsal faaliyetlerle ilgili üreticiler bilgilendirilmeli ve yönlendirilmelidir.
- Üreticiler eğitime kapalı bir yapıda olup bilgiye ulaşma konusunda isteksizdir. Üreticilerin resmi ve yarı resmi kurumlardan bilgi alarak kendilerini fasulye üretimi konusunda geliştirmeleri gerekir.
- Üreticiler bilgi kaynağı olarak geleneksel bilgi kaynaklarını kullanmakta; kooperatif, ilçe tarım müdürlüğü gibi kurumlardan bilgi almamaktadırlar. Bu da kırsal alanda tarım teknolojilerinin yenilenmesini zorlaştırmaktadır. Yetiştiricilerin devlet ve üretici arasında bir köprü görevi gören bu tür kurumlarla sürekli bilgi alışverişinde bulunması gerekir.
- Üreticilerin fasulye üretiminde ihtiyaç duydukları sermaye için gerekli finansman faiz oranlarının yüksek olması, geri ödemede yaşanan sıkıntılar, ölçeği

genişletememeleri gibi nedenlerden dolayı kredi kullanmak istemedikleri belirlenmiştir.

- Tarımsal ürünlerde görülen King Kanunu, Cobweb Teoremi, Konjonktürel Dalgalanmalar ve Mevsimlik Fiyat Dalgalanmalarının araştırma konusu olan İspir kuru fasulyesinde ortaya çıkmadığı görülmektedir. Çünkü kuru fasulye ekim alanı arttıkça, verim de artmakta; dolayısıyla fiyat da sürekli artış göstermektedir. Depolanabilirlik arzı kontrol etmeye, dolayısıyla fiyat dalgalanmasını elimine etmeye yardımcı olmaktadır.

Sonuç olarak araştırma yapılan bölgede kuru fasulye üreticilerinin üretim ve piyasaya arz konularında birçok sorunlarının olduğu, teknik konularda problemlerin bulunduğu, örgütlenme yetersizliği ve buna bağlı olarak fiyat oluşumu, finansal sorunlar, fasulye üretimini geliştirme, fasulye piyasasıyla ilgili bilgiye ulaşma, tanıtım çalışmalarının yetersizliği, eğitim programlarına katılım, resmi ve yarı resmi kurumların yetersiz kalması gibi sorunların varlığı dikkat çekmektedir. Bu sebeple üreticilerin sorunlarının çözülmesi, hak ettikleri geliri elde edebilmeleri ve ürünlerini daha da iyi bir değerden satabilmeleri için gerekli desteklerin sağlanması gerekir. Böylece İspir hem ekonomik hem kırsal kalkınma anlamında daha güçlenerek kuru fasulyenin ulusal ve uluslararası piyasalarda daha fazla tanınması sağlanacak ve böylece yaşlıların yürüttükleri tarımsal hobi anlayışından, daha etkin bir üretim ve pazarlama konseptine vardıkça, kalkınma etkilerinin daha fazla olacağı ileri sürülebilir.

Kaynaklar

Dere, H. E. (2006). *Tarımsal Pazarlama Sorunları ve Sultandağı Kirazı Üzerine Bir* Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Dinler, Z. (1998). *İktisada Giriş.* Bursa: Ekin Kitabevi Yayınları.

Dinler, Z. (2000). *Tarım Ekonomisi.* Bursa: Ekin Yayınları.

Esengün, K. (1993). "Tokat İlinde Yetiştirilen Başlıca Meyvelerin Üretim ve Pazarlama Durumu ve Mevcut Sorunları". *Gaziosmanpaşa Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi,* 10, 43-58.

Filiz, O. N. (1983). *Tarımsal Destekleme Politikalarının Ekonomiye Etkisi.* (Uzmanlık Tezi). Ankara: DPT.

Gelibolu, L. (2009). "Kars Kaşar Peyniri İşletmelerinin Pazarlama Sorunları ve Çözüm Önerileri Üzerine Bir Alan Araştırması". *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi,* 23 (3), 151-165.

Gözener, B. Kaya, Y. ve Sayılı, M. (2014). "Erzincan İli Üzümlü İlçesinde Cimin Üzümü Üretimi ve Pazarlama Durumu". *Gaziosmanpaşa Bilimsel Araştırma Dergisi,* (9), 74-80.

Gündüz, O. ve Akay, M. (2003). "Malatya İli Merkez İlçede Kayısı Yetiştiriciliği Yapan Tarım İşletmelerinin Ekonomik Analizi, Üretim ve Pazarlama Sorunları". *Gaziosmanpaşa Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi,* 20 (1), 61-67.

İnce, A. T. (2007). *Türkiye'de Tarımsal Destekleme Politikalarının Analizi: Manisa Örneği.* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Manisa: Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Kan, M. (2011). *Yerel Düzeyde Ekonomik Kalkınmada Coğrafi İşaretlerin Kullanımı ve Etkisi: Akşehir Kirazı Araştırması.* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Ankara: Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.

Koç, M. (2004). "Ege Bölgesi'nde Çekirdeksiz Kuru Üzüm Fiyatlarında Dalgalanmalar ve Etkileri Üzerine Bir Araştırma, Proje Raporu (Rapor No: 122)". Ankara: Tarımsal Ekonomi ve Politika Geliştirme Enstitüsü.

Köksal, Y. (2014). "Yöresel Ürünlerin Ulusal Pazarlara Açılmasında Karşılaşılan Pazarlama Sorunları ve Çözüm Önerileri; Burdur Ceviz Ezmesi Örneği". *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi,* 28 (3), 159-171.

Ok, Ü. (2009). *Tokat İli Merkez Köylerinde Sırık Domates'in Üretim ve Pazarlaması.* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Tokat: Gaziosmanpaşa Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.

Orhan, O. Z. (1999). *Türkiye'de Tarımsal Destekleme ve Taban Fiyatları Politikası.* İstanbul: İTO Yayınları.

Özbek, K. (2013). *Amasya İli Suluova İlçesinde Kiraz Üretimi Yapan İşletmelerin Üretim ve Pazarlama Sorunları.* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Tokat: Gaziosmanpaşa Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.

Sıray, E. ve Akçay, Y. (2010). "Giresun İli Merkez İlçede Fındık Yetiştiren İşletmelerin Ekonomik Analizi, Üretim ve Pazarlama Sorunlarının Belirlenmesi Üzerine Bir Araştırma". *Gaziosmanpaşa Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi,* 27 (1), 43-56.

Şahin, B. ve Konak, K. (2004). "Ekolojik Kuru İncirin Üretim ve Pazarlaması Üzerine Bir Araştırma". *Adnan Menderes Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi,*1(1), 53-61.

Tüfekci, Ö.K. ve Tüfekci, N. (2006). "Buldan ve Çevresindeki Üzüm Üreticisinin Pazarlama Sorunları ve Çözüm Önerileri" [Bildiri]. İrfan Ertuğrul ve Turgut Tok (Ed). *Buldan Sempozyumu Bildirileri: 23-24 Kasım 2006.* (ss. 983-987). Buldan: Buldan Kaymakamlığı.

Türkiye İstatistik Kurumu (http://www.tuik.gov.tr)

Yalçın, H. ve Kızıltan, A. (2010). "Türkiye'de Fındık Sektöründe Üreticilerin Sorunları: Samsun İlinde Bir Uygulama". *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi,* 24(4), 79-98.

Yulafcı, A. ve Cinemre H. A. (2007). "Çarşamba Ovasında Yaş Meyve ve Sebze Pazarlama Sorunları ve Çözüm Önerileri". *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi,* 22(3), 260-26